

George Szirtes

A FORDÍTÓ KÖSZÖNETE

Várady Szabolcs fordítása

Amíg tavaly Magyarországon voltam, megbízást kaptam, hogy fordítsak le vagy tizenhat Vas István-verset válogatott verseinek THROUGH THE SMOKE (FÜSTÖN ÁT) című kötetébe. Ez volt az egyik legkellemesebb és meglepetésemre legkönnyebb fordítói feladat: az volt az érzésem, hogy a versek szinte maguktól öltenek alakot angolul. A különleges technikai követelmények nem álltak ellen a természetes megoldásoknak. Még a laza hexameter, ez az angol verselésben oly szokatlan mérték is belesimult a könnyed társalgási tónusba, a francia fordítás némi kettős visszhangjával: *Micsoda város! / Fourmillante cité! / Remarkable city*. Eredetileg öt vagy hat lefordítandó verset kaptam, aztán mind többet és többet. A fordításokat rendre elvittem Pistához, hogy kijávitassa a hibáimat. Először azt gondoltam (és bizonyos fokig most is azt gondolom), hogy a munkában lelt élvezetem egyszerűen alkati rokonságból eredt, később azonban látnom kellett, hogy a forrása magukban az eredeti versekben van, nyilvánvaló volt ugyanis, hogy sok fordítónak sikerült a verssel együtt a személyiséget is áthozni a nyelvek közti vízvázalstón.

Szemantikailag a versek elegendő helyet hagytak nekünk a munkához: a társalgási hangnem, a kidolgozás tempója, az egész gondolkodásmód nagylelkűen a kezünkre játszott. Nem éneklő, hanem beszélő költővel volt dolgunk. A versek intellektuális szerkezete inkább kanyargósnak hatott, mintsem márványba vésettnek, nem volt sűrített és gnomikus, inkább elbeszélő és csapongó. Vas maga is kifejtette, hogy vonzódik Arany nézetéhez a versben elhelyezett prózai elemeket illetően. Egy barátja szerint a hangja éppen azért olyan emberi, mert nem énekes, és mégis énekel.

*

Beszédszerűség, intellektualitás, érzékiség, irónia: a THROUGH THE SMOKE-hoz írt bevezetőmben ezeket a tulajdonságokat emeltem ki a verseiben. Szembetűnően emberi tulajdonságok. Ebből se túl sok, abból se túl sok: horatiusi keveréke a szenvedélyesnek és a racionálisnak. Megpróbáltam némi halvány rokonságot kimutatni Vas és a XVII. és XVIII. századi angol költők, kivált az utóbbiak között. A XVIII. századi angol költészetről mindenekelőtt a *heroic couplet* merev páncélja és a szokványos moralizálás jut eszünkbe, ezért hajlamosak vagyunk alábecsülni. Pedig sok tekintetben rendkívül civilizált korszak volt: az emberek a gondolataik kifejezése céljából magától értetődően folyamodtak a vershez. A vers volt a természetes nyelve egy szűk irodalmi társaságnak, amely megoszlott ugyan a pártpolitikai irányvonalak mentén, de számos közös tapasztalatban és feltételezésben osztozott. Miután a forma kérdése nyugvópontra jutott (még Milont is divat volt parodizálni), a költők fesztelenül tárgyalhattak bármit, amihez csak kedvük szottyant: az almabort és az adószedést (John Philips); a szakácsművészetet és a népkonyhákat (William King); a vadászatot és a falusi mulatságokat (So-

merville); az orvostudományt (Garth); a halakat (Diaper); sőt még egy alsóházi szelentést is (Prior), nem is beszélve a tomérdek Horatius-parafrázisiról.

Nem akarok ennek túl nagy feneket keríteni. A lényeg: a bizalom a közönségben, a könnyed modor és a témák sokfélesége, valamint a megfigyelt részletek elevensége. A londoni látkép – polgárok, utcák, örömtanyák – az a közös színpad, amelyen a költők mozognak. Vas történetei Budapest színpadán játszódnak. A hangnemi és súlykülönbségek részben talán a XX. századi Budapest és a XVIII. századi London különbségének a számlájára írhatók (mert Vas kétségkívül súlyosabb, mint az említett angol költők bármelyike). A XVIII. századi London egyéni tragédiák színpada; a XX. századi Budapest nemzeti tragédiáké. De van egy közös vonás: Vasnál a történelem mindig részleteiben látszik, összefüggő individuális események sorozataként. Képzeljük el az EGY ESTE A NÉGY SZÜRKÉBEN-t páros zsánerképnek: a hetvenkedő részeg és a dagályos tiszt. Vagy ugyanígy a kórházi szereplőket az ÖTVEN FELÉ-ben: a fekete, szép fiatal nőt, a próbareggelire várakozó idős házaspárt. Nagyjából úgy szemléljük őket, ahogyan egy XVIII. századi metszet, mondjuk egy Hogarth-metszet alakjait szemlélnénk. Besuhanunk az estélyi ruhás nők közé a koncertterembe. Kiérezzük belőlük a korszak légkörét. A dikció, amely felvillantja őket, bizalmasságból és bizalomból született. Milyen könnyűszerrel áttehető világosan tagolt, kotótt formájú angol versbe a kifejezések még egy olyan költeményben is, mint A FORDÍTÓ KÖSZÖNETE: „*My own desire sought out the summer light / In Henry Esmond's picaresque adventure / Where victory was waiting on delight: / Such elegance was liable to censure.*” (A magam vágyait napfényre csalva / A Henry Esmond mondatain át / Kalandos úton vittem diadalra / A büntetendő eleganciát.)

*

De ugyanebben a költeményben egy másik hangnem is jelen van: „*A magam dühén egyet fordítottam, / Én is elértem a mélyútra, mert / Láttam a kalapot, amelyet száz alakban / A császár várnagya utunkba cövekelt.*” (One I translated out of my own hate, / And found the same gorge, seeing on display / The emperor's hat his intermedial, / In various shapes, had staked across our way.) A távoli Yeats-visszhang (Swiften keresztül a XVIII. századból) más irányba terel bennünket. Yeats persze fenséges dalnok-költő volt. Az intellektuális öndramatizálása az, ami leginkább idevág. Vas, a XVIII. századi angol költőktől eltérően, maga is megjelenik a verseiben. Ez alanyi költőre vall, de az alanyiség nincs szabadjára engedve. Szenvedő énjét a költő szemügyre veszi a versen kívülről, és szemléltető példát csinál belőle. Az „én”, amely fordít egyet a *magam dühén*, felszívódik az *utunk* „mi”-jébe. Csak a szerelmes versekben – és Vas legszebb, legéneklőbb versei közül jó néhány szerelmes vers – különül el teljesen az én a közösségtől. A többiekben az egyes szám első személy: tanú, majdhogynem riporter, ha nem is kívülálló. „*Ma is az éltet, / Hogy megláthattam azt a véget*”, mint ő maga mondja, és az általános érvényű tanulság sem sokáig várat magára: „*Láttam, s azóta is elég, / Hogy tudjam mindörökre: / Ami az ő helyükbe lép, / Mind így töretik össze*” (ÍGY LETT VÉGE). A dráma lejátszódott, az intellektus megragadja a jelentését. Hogy ezt közvetíthesse, ahhoz a dikciónak rugalmasnak kell maradnia. Úgy kell szólnia, ahogy mi szólunk, csak ritkán lendülve föl az emelkedett retorikába. A tisztán személyes mindig a határán van annak, hogy általánossá váljék, szenvedélyei individuális, de sohasem homályos vagy rejtett értelmű képeket keresnek. Vas intellektualizmusa abban különbözik az angol metafizikus költőkéttől, hogy jószerivel hiányzik belőle az a manierista hatásvadászat, ami ez utóbbiakat jellemzi, nincsenek kettős fonálra felűzött szemsugarak, az érzékiség heve nem pá-

rosul tudományos spekulációval. Van ellenben, ha szükséges, drámai részletezés és az emlékezet természetes szelekciója. A metafizikus költészet csúcspontjai kétségtelenül hiányoznak – de a neveltségbe fülő „éktelen és visszatartó túlzásai” is, ahogyan Samuel Johnson nevezte őket. Ha a világ olykor megőrül, a költőnek az a dolga, hogy épeszű maradjon. Ez inkább XVIII., mint XVII. századi magatartás.

*

Szeretnék azonban visszatérni a tiszta élvezethez. Vas költői személyisége azért költözött át olyan készségesen az angolba, mert az angol nyelv jól elő volt készítve a befogadására, és mert ez a személyiség bonyolult ugyan, de teljes. Az átélés attitűdje, tartózkodásnak, riportázsnek, spekulációnak és érzékiségnek ez az elegye nem ismeretlen az angol költészetben. Egy kicsivel több önösség már bajossá tette volna, egy kicsivel több spekuláció túl szárazzá, több riportázs túl könnyűvé és anekdotikussá. A teljes ember: az egyensúly, ami mindezt összetartja. Ahogy Kassák mondta a fiatal Vasnak: egy ember van ezekben a versekben. Nem egy kántáló pap, nem egy próféta, nem egy hazafi, nem egy idegbeteg, hanem egy normális ember. A normális ember szenved, szerelembe esik, tünődik az örökkévalóságon. Némelyeknek talán nem tetszik, hogy hiányzik belőle a költői megszállottság. Nem illik rá a dalnok köpenye: csak a saját zakója, mellénye, nadrágtartója meg a széles nyakkendői. De azért énekel. Úgy énekel, ahogy a hétköznapi emberek szoktak. És az élvezet éppen ebből fakad. Az én Atyámnak házában sok lakóhely van, mondja Jézus. Sok szoba van a Parnasszuson is. Amondó vagyok, hogy Vas István szobája magas lesz és nagy, de olyan, amit nemcsak csodálni lehet, hanem szeretni is. Egyike a legemberibb szobáknak, ezért fogunk oda mindig visszajárni. De mielőtt még elfogna a kísértés, hogy túlságosan is bennfentesen csak úgy emlegessük: „Ott lakik Pista bácsi”, inkább nézzünk ki az ablakon. Meg fogunk lepődni, hogy milyen tágas és gazdag a kilátás. A XX. századnak egy fokkal több értelme lesz, ha onnan nézzük.

Csengery Kristóf

SZEPTEMBER

Távolra látni az úton,
nincs por, nem habzik a Messze.
A madár megnéz, pocsolyából
kortyint, folszáll a keresztre.

Lágy fénysáv fekszik a földre,
oly szögben, több az a szónál.
Akár a nyár, ha köszönne
az utolsó fordulónál.